

Ontological Metaphors in the Poetry of Shams Langaroudi Based on the Theories of Lakoff and Johnson*

Mohammad Amir Mashhadi¹ , Shahryar Shahraky² , Sara Nezamdoost³

¹ Professor, Department of Persian Language and Literature, University of Sistan and Baluchestan, Zahedan, Iran.

² PhD in Persian Language and Literature and teaching officer at Farhangian University, Zahedan Branch, Iran.

³ PhD in Persian Language and Literature, University of Sistan and Baluchestan, Iran.

10.22080/RJLS.2025.28446.15525

Received:

1403-11-28

Accepted:

1404-03-16

Keywords:

Ontological metaphors, Cognitive linguistics, Shams Langaroudi, Contemporary poetry, Literary analysis.

Abstract

This study investigates ontological metaphors in the poetry of Mohammad Taghi Javaheri Gilani, known as Mohammad Shams Langaroudi, based on cognitive linguistic theories. Ontological metaphors serve as powerful tools for making abstract and complex concepts more tangible, playing a significant role in enriching meaning and structuring poetic discourse. The aim of this research is to analyze how such metaphors are employed in Langaroudi's poetry and to examine their impact on conveying concepts and establishing emotional connections with readers. The significance of this research arises from the fact that, despite numerous studies on the style and themes of Langaroudi's poetry, no independent research has specifically focused on ontological metaphors. The research adopts a descriptive-analytical method, and through purposive sampling, selected poems from Langaroudi's collected works are analyzed based on Lakoff and Johnson's theoretical framework. Findings indicate that structural metaphors, container metaphors, personification, and reification are key metaphorical strategies in his poetry, through which concepts such as life, death, love, and spirituality are rendered tangible and comprehensible. These metaphors not only create deep semantic layers but also generate a vivid and multidimensional poetic experience for the audience. The study highlights the prominent role of ontological metaphors in the linguistic and semantic effectiveness of Langaroudi's poetry.

* **Corresponding Author:** PhD in Persian Language and Literature and teaching officer at Farhangian University, Zahedan Branch, Iran.

Address: Farhangian University, Zahedan Branch, Iran.

Email: shahryarsb69@gmail.com

Tel: 09157449040

Copyright: © 2025 by the authors. Submitted for possible open access publication under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution (CC BY) license

<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>.

1. Introduction

Shams Langaroudi, one of the prominent contemporary Iranian poets, extensively employs ontological metaphors to express complex concepts such as life, death, spirituality, and love through vivid poetic imagery. The purpose of this study is to examine the application of these metaphors in Langaroudi's poetry and to analyze their impact on the structure and semantics of his works. Given Langaroudi's significant position in contemporary Persian literature and the notable role of ontological metaphors in enriching the linguistic and semantic dimensions of his poetry, this research contributes to a deeper understanding of his poetic style and the application of cognitive linguistic theories in literary analysis. Despite numerous studies on various aspects of Langaroudi's poetry, no independent research has focused specifically on ontological metaphors. This gap highlights the necessity of a comprehensive study on the influence of such metaphors on readers' perception and experience. This research attempts to clarify the role of these metaphors in Langaroudi's poetic style by applying cognitive linguistic theories and analyzing selected poems.

Ontological metaphors, derived from cognitive linguistic theories, provide powerful tools for understanding and explaining human experiences by relating them to more concrete concepts. Shams Langaroudi employs ontological metaphors to present abstract concepts in tangible and comprehensible forms, and these metaphors play a fundamental role in enriching meaning and establishing a deep emotional connection between the poet and the reader.

2. Research Questions and Methodology

This research adopts a descriptive-analytical approach and analyzes ontological metaphors in the poetry of Shams Langaroudi based on cognitive linguistic theories. In this study, the collection *Bazgasht va Ash'ar-e Digar* (2014) and selected poems from other works were purposively selected and examined. This study seeks to answer the following questions:

1. How are ontological metaphors employed in the poetry of Shams Langaroudi?
2. What impact do these metaphors have on the semantic structure and message transmission in his poetry?

3. Findings and Conclusion

The findings of this study indicate that ontological metaphors, as fundamental tools for organizing complex concepts and conveying human experiences, play a central role in enhancing the semantic richness and emotional impact of Shams Langaroudi's poetry. The analyses demonstrate that these metaphors, grounded in lived experiences and concrete natural elements, provide a basis for the intuitive understanding of abstract concepts. Moreover, the results show that container metaphors are among the most common and effective metaphorical devices in Langaroudi's poetry, playing a crucial role in objectifying concepts such as time, emotion, and life. For instance, phenomena such as "night" in his poetry are not merely temporal intervals but are depicted as containers for concepts such as calmness, anxiety, or reflection. Such metaphors, by linking the human mental world with the objective space of nature, facilitate a more tangible transmission of lived experiences to the reader.

Another significant finding is the extensive use of personification metaphors in Langaroudi's poetry. In these metaphors, abstract concepts or natural elements such as rain, night, or inanimate objects are endowed with human characteristics, behaving and responding like living beings. This metaphorical process gives his poetry a dynamic, vivid, and multifaceted quality and enables a multilayered understanding of the poetic world for the reader. Furthermore, the study shows that the poet also employs reification metaphors to concretize concepts such as hope, love, death, and

spirituality. In this approach, mental and intangible concepts are transformed into perceptible objects, allowing the reader to experience them not only conceptually but also sensorially. This process strengthens the emotional bond between the reader and the poetic themes and creates a deeper and more personal experience of meaning.

Overall, metaphors in Shams Langaroudi's poetry are not merely linguistic devices but fundamental structures for representing human experiences, creating shared understanding between poet and reader, and organizing complex concepts. Through this capacity, his poetry becomes a platform for reflecting cultural, social, and existential concepts that transcend linguistic and geographical boundaries. Additionally, the findings indicate that the systematic use of ontological metaphors in Langaroudi's poetry not only possesses aesthetic value but also enriches semantic depth and interpretive complexity. By relying on collective human experiences and natural imagery, these metaphors present philosophical and existential themes such as spirituality, love, and death in a comprehensible and tangible form, thereby turning Langaroudi's poetry into a shared language for expressing fundamental experiences of contemporary humanity.

علمی پژوهشی

بررسی استعاره‌های هستی‌شناختی در اشعار شمس لنگرودی بر اساس دیدگاه لیکاف و جانسون*

محمدامیر مشهدی^۱، شهریار شهرکی^{۲*}، سارا نظام‌دوست^۳

 [10.22080/RJLS.2025.28446.1525](https://doi.org/10.22080/RJLS.2025.28446.1525)

چکیده

این پژوهش به بررسی استعاره‌های هستی‌شناختی در اشعار محمدتقی جواهری گیلانی معروف به محمد شمس لنگرودی با تکیه بر نظریات زبان‌شناسی شناختی می‌پردازد. استعاره‌های هستی‌شناختی به عنوان ابزاری قدرتمند برای ملموس‌سازی مفاهیم انتزاعی و پیچیده در غنای معنایی و ساختار اشعار نقش مهمی ایفا می‌کنند. هدف پژوهش، تحلیل چگونگی به کارگیری این نوع استعاره‌ها در اشعار لنگرودی و بررسی تأثیر آن‌ها بر انتقال مفاهیم و ایجاد ارتباط عاطفی با مخاطب است. ضرورت انجام این پژوهش از آنجا ناشی می‌شود که با وجود مطالعات متعدد درباره سبک و محتوای اشعار شمس لنگرودی، تحقیق مستقلی در زمینه استعاره‌های هستی‌شناختی انجام نشده است. روش پژوهش توصیفی-تحلیلی بوده و بر اساس نمونه‌گیری هدفمند، اشعار منتخب از مجموعه آثار شمس لنگرودی با استفاده از نظریات لیکاف و جانسون مورد بررسی قرار گرفت. یافته‌ها نشان می‌دهد که استعاره‌های ساختاری، ظرف یا مکان، شخصیت‌بخشی و هستومند، ابزارهای کلیدی در اشعار او هستند که مفاهیمی چون زندگی، مرگ، عشق و معنویت را به شکل ملموس و قابل درک به تصویر کشیده‌اند. این استعاره‌ها علاوه بر ایجاد لایه‌های معنایی عمیق، تجربه‌ای زنده و چندبعدی از شعر برای مخاطب خلق کرده‌اند. این پژوهش نقش برجسته استعاره‌های هستی‌شناختی را در موفقیت زبانی و معنایی اشعار شمس لنگرودی آشکار کرده و پیشنهاد می‌کند مطالعات مشابهی در تحلیل تطبیقی با دیگر شاعران معاصر صورت گیرد.

تاریخ دریافت:

۱۴۰۳/۱۱/۲۸

تاریخ پذیرش:

۱۴۰۴/۰۳/۱۶

کلیدواژه‌ها:

استعاره‌های هستی‌شناختی، زبان‌شناسی شناختی، شمس لنگرودی، شعر معاصر، تحلیل ادبی.

* نویسنده مسؤول: شهریار شهرکی

آدرس: گروه زبان و ادبیات فارسی، دانشگاه مازندران، بابلسر، ایران.

ایمیل: shahryarsb69@gmail.com

تلفن: ۰۹۱۵۷۴۴۹۰۴۰

^۱ - استاد، گروه زبان و ادبیات فارسی، دانشگاه سیستان و بلوچستان، ایران. رایانامه: mashhadi@lihu.usb.ac.ir

^۲ - دکترای زبان و ادبیات فارسی و مأمور آموزشی دانشگاه فرهنگیان، واحد زاهدان، ایران. (نویسنده مسؤول) رایانامه: shahryarsb69@gmail.com

^۳ - دانش‌آموخته‌ی دکتری زبان و ادبیات فارسی، دانشگاه سیستان و بلوچستان، ایران. رایانامه: nezamdoost.sara1365@gmail.com

۱ مقدمه

شمس لنگرودی، یکی از شاعران برجسته معاصر ایران، با استفاده گسترده از استعاره‌های هستی‌شناختی، توانسته است مفاهیم پیچیده‌ای چون زندگی، مرگ، معنویت و عشق را در قالب تصاویری زنده و شاعرانه بیان کند. هدف این پژوهش بررسی چگونگی کاربرد این استعاره‌ها در اشعار شمس لنگرودی و تحلیل تأثیر آن‌ها بر ساختار و معناشناسی آثار اوست. با توجه به جایگاه ویژه‌ی شمس لنگرودی در ادبیات معاصر فارسی و نقش قابل توجه استعاره‌های هستی‌شناختی در غنای زبانی و معنایی اشعار او، این پژوهش می‌تواند به درک عمیق‌تری از سبک شعری این شاعر و همچنین کاربرد نظریات زبان‌شناسی شناختی در تحلیل متون ادبی منجر شود. با وجود مطالعات متعدد درباره موضوعات مختلف اشعار شمس لنگرودی، تحلیل مستقلی که به‌طور خاص بر استعاره‌های هستی‌شناختی تمرکز داشته باشد، تاکنون انجام نشده‌است. این ضرورت، نیاز به پژوهشی جامع برای تحلیل تأثیر این نوع استعاره‌ها بر درک و تجربه مخاطبان را برجسته می‌کند. این پژوهش تلاش می‌کند تا با بهره‌گیری از نظریه‌های زبان‌شناسی شناختی و تحلیل نمونه‌های منتخب از اشعار شمس لنگرودی، نقش این استعاره‌ها در سبک شعری او را تبیین کند.

۱-۱- بیان مسأله

استعاره‌های هستی‌شناختی که از نظریات زبان‌شناسی شناختی نشأت می‌گیرند، ابزاری قدرتمند برای درک و تبیین تجربیات انسانی از طریق ارتباط آن‌ها با مفاهیم ملموس‌تر هستند. شمس لنگرودی با استفاده از استعاره‌های هستی‌شناختی، مفاهیم انتزاعی را به‌صورت ملموس و قابل درک برای مخاطب بیان می‌کند و این استعاره‌ها نقش اساسی در غنای معنایی و ایجاد ارتباط عاطفی عمیق میان شاعر و مخاطب دارند.

۱-۲- پرسش‌های پژوهش

این پژوهش در تلاش است به این دو سؤال اصلی پاسخ دهد:

- چگونه استعاره‌های هستی‌شناختی در اشعار شمس لنگرودی به کار گرفته شده‌اند؟

- این استعاره‌ها چه تأثیری بر ساختار معنایی و انتقال پیام اشعار او دارند؟

۱-۳- روش پژوهش

این پژوهش با رویکرد توصیفی-تحلیلی انجام شده و به تحلیل استعاره‌های هستی‌شناختی در اشعار شمس لنگرودی بر اساس نظریه‌های زبان‌شناسی شناختی پرداخته است. در این پژوهش مجموعه بازگشت و اشعار دیگر (۱۳۹۳) از اشعار شمس لنگرودی از آثار مختلف او انتخاب و بررسی شد.

۴-۱- پیشینه تحقیق

عباس باقی‌نژاد در مقاله‌ای با عنوان «پست‌مدرنیسم در شعر شمس لنگرودی» (۱۴۰۰) به برخی مختصات مدرنیسم در شعر لنگرودی پرداخته است. اثنی عشری و همکاران در مقاله‌ای با عنوان «بررسی و تحلیل مضمون‌تنبهایی در اشعار شمس لنگرودی» (۱۳۹۵) به بررسی بن‌مایه‌ی مفهوم‌تنبهایی در اشعار شمس لنگرودی پرداخته‌اند. مرجان رضاتاجی نیز در پژوهشی با عنوان «انسان‌گرایی در اشعار شمس لنگرودی» (۱۳۹۲) به بررسی موضوع انسان و انسان‌گرایی و اقسام آن نظیر انسان‌عام، انسان‌خاص، مشاهیر و قدیسان پرداخته است. بهالدین اسکندری و امین کنونی در پژوهشی با عنوان «بررسی و تحلیل سبک اشعار شمس لنگرودی» (۱۳۹۵) اشعار این شاعر را در سه سطح آوایی، لغوی و نحوی ارزیابی کرده‌اند. سجاد صادق‌وند و قدرت‌الله طاهری در مقاله‌ای با عنوان «وجود، زمان و پدیدارشناسی وجودی در اشعار شمس لنگرودی» به تحلیل موضوعات اصلی اگزیستانسیالیسم^۱ مانند وجود و زمان پرداخته‌اند. این نویسندگان همچنین در پژوهش دیگری با عنوان «دیگری‌تهدیدکننده و دیگری‌معنابخش در شعر معاصر، مطالعه موردی اشعار شمس لنگرودی» (۱۴۰۲) به بررسی و تحلیل موضوعاتی چون محدود کردن اختیار و امکان‌مندی دیگری، سلطه‌جویی، توده‌سازی و توده‌شدگی و تنزل و سقوط رابطه‌ی اصیل من-تو، پرداخته‌اند. رادمنش و ایزدی نیز در مقاله‌ای با عنوان «معشوق شعری در ادبیات معاصر با رویکرد به شعر شمس لنگرودی» (۱۳۹۵) به نقد و بررسی اشعار عاشقانه شمس لنگرودی، و نگرش او به معشوق پرداخته‌اند. علاقی و آتش پنجه نیز در مقاله‌ای با عنوان «کارکردهای اسطوره در شعر شمس لنگرودی» (۱۳۹۷) به شیوه‌ی توصیفی-تحلیلی، کارکرد اسطوره در شعر شمس لنگرودی را تحلیل نموده‌اند. فیاض‌منش و همکاران هم در مقاله‌ای با عنوان «تحلیل نشانه‌های بلاغی در عاشقانه‌های شمس لنگرودی» (۱۳۹۷) نشانه‌های بلاغی پرکاربرد و نقش و کارکرد تعیین‌کننده آن‌ها را در شعر شمس بررسی نموده‌اند. صفایی و جوبنی نیز در پژوهشی با عنوان «طنز مرگ و نمودهایی از آن در شعر شمس لنگرودی» (۱۳۹۶) به شاخص‌های اصلی طنز در شعر لنگرودی پرداخته‌اند. اسماعیلی و صفوی در مقاله‌ای با عنوان «زیبایی‌آفرینی با عناصر طبیعت در اشعار شمس لنگرودی» (۱۳۹۹) به بررسی عناصر طبیعی و ماندگار شعر لنگرودی پرداخته‌اند. کرمی و نظری نیز در مقاله‌ای با عنوان «بررسی تطبیقی تنوع کارکردهای متناقض‌نما در اشعار شمس لنگرودی با نظریه بلگرامی» (۱۴۰۰) رابطه‌ی دو سویه‌ی متناقض‌نما را در اشعار دو شاعر تحلیل و مقایسه نموده‌اند. ذکر این نکته ضروری است که در خصوص موضوع تحقیق حاضر تا کنون پژوهش مستقلی صورت نگرفته است.

¹ - Existentialism

۲ چارچوب مفهومی یا مبانی نظری پژوهش

مبانی نظری این تحقیق، بر اساس استعاره مفهومی و در سه بخش استعاره ظرف، استعاره هستموند و استعاره شخصیت‌بخشی، دسته‌بندی می‌شود.

۱-۲- استعاره مفهومی

زبان‌شناسی شناختی، حاصل مطالعات پژوهشگرانی است که به مطالعه‌ی رابط‌های زبان و ذهن علاقه بودند و تأکید اصلی آنها بر اهمیت نقش معنا و فرایند مفهوم‌پردازی در مطالعه‌ی زبان و ذهن و نیز روش تعامل آنها با یکدیگر است. (ایونز، ۲۰۰۷: ۲۲)؛ به باور زبان‌شناسان شناختی ساختار نظام‌مند زبان می‌تواند ساختار اندیشه را بازنمایاند. (Talmi, 2000: 541)؛ براساس نظریه‌ی استعاره‌ی مفهومی که ریشه در زبان انسان، ذهن و تجارب فیزیکی و اجتماعی او دارد، یکی از دلایل مهم شناختیون در مطالعه‌ی زبان از این فرض ناشی می‌شود که زبان الگوهای اندیشه و ویژگی‌های ذهن انسان را منعکس می‌کند. (کرافت و کروز، ۲۰۰۴: ۱۲۱)؛ نظریه‌ی استعاره‌ی مفهومی، مشهور به نظریه‌ی استعاره‌ی شناختی، به طور سنتی با نام جورج لیکاف^۱ و مارک جانسون^۲ دو زبان‌شناس و فیلسوف شناختی برجسته پیوند خورده است. (افراشی، مقیمی‌زاده، ۱۳۹۳: ۲۰۰)؛ جرج لیکاف زبان‌شناس شناختی آمریکایی و استاد زبان‌شناسی دانشگاه کالیفرنیا، برکلی از سال ۱۹۷۲ است و مارک ال جانسون (متولد ۲۴ مه ۱۹۴۹ در کانزاس سیتی، میسوری) استاد شوالیه علوم و هنرهای لیبرال در گروه فلسفه دانشگاه اورگان پیش‌تر به خاطر مشارکت در فلسفه تجسم یافته، علوم شناختی و زبان‌شناسی شناخته شده بود که برخی از آنها همکاری خود را با جورج لاکف مانند استعاره‌هایی که با آنها زندگی می‌کنیم، انجام داده است. با این حال، او همچنین در موضوعات فلسفی مانند جان دیویی، امانوئل کانت و اخلاق مقالاتی منتشر کرده است. جورج لیکاف و مارک جانسون در کتاب مشهور خود *استعاره‌هایی که با آن زندگی می‌کنیم*^۳ (۱۹۸۰) به‌طور گسترده به توضیح استعاره مفهومی^۴ پرداخته‌اند. آن‌ها استدلال می‌کنند که استعاره‌های مفهومی نه تنها در زبان، بلکه در اندیشه و تجربه روزمره انسان نیز حضور دارند. (Lakoff & Johnson, 1980: 3-6) همسو با نظریه استعاره‌ی مفهومی، هر استعاره دارای دو حوزه یا دو نگاشت متناظر با هم است. مفاهیم ذهنی حوزه‌ی مقصد به کمک تجربیات، در حوزه‌ی مبدأ عینی و فهم پذیر می‌شود. (افراشی، حسابی، ۱۳۹۳: ۱۴۲)؛ برای درک مفهوم استعاره‌ی واژه‌ها ابتدا باید طرحواره‌های تصویری به درستی تبیین گردد، (مؤذنی، خنجری، ۱۳۰۳: ۲۱۵)؛ زیرا طرحواره‌های تصویری، ترسیم حوزه مبدأ در مفهوم سازی

1 - George Lakoff

2 - Mark Johnson

3 - Metaphors We Live By

4 - conceptual metaphor

های استعاری به شمار می‌آید. (یو، ۱۹۹۸: ۲۳-۲۴)؛ لیکاف و جانسون از سه نوع استعاره‌ی مفهومی ساختاری، هستی‌شناختی و جهت‌ی نام می‌برند و استعاره‌های هستی‌شناختی را نیز به سه دسته تقسیم می‌کنند:

۲-۱-۱- استعاره‌ی ظرف

استعاره‌ی ظرف^۱ یکی از رایج‌ترین انواع استعاره‌های هستی‌شناختی، استعاره‌ی ظرف است که در آن، پدیده‌ها یا مفاهیم به‌عنوان ظرف‌هایی درک می‌شوند که می‌توانند پر یا خالی شوند. این استعاره، کمک می‌کند تا فضاها، وضعیت‌ها، یا موجودیت‌های انتزاعی به شکل اشیاء فیزیکی (ظرف‌ها) درک شوند، (هاشمی، ۱۳۹۲: ۳۴)؛ برای مثال در جمله‌ی «درون مشکل‌گیر کرده‌ام» مشکل به‌عنوان یک ظرف درک می‌شود که فرد در آن قرار دارد. یا در جمله‌ی «ذهنم پر از ایده است»، ذهن به‌عنوان یک ظرف تصور می‌شود که از ایده‌ها پر می‌شود. این استعاره‌ها به ما کمک می‌کنند تا مفاهیم انتزاعی مانند وضعیت‌های روانی و احساسی را با استفاده از تجربه‌های ملموس‌تر مانند پر و خالی بودن درک کنیم.

۲-۱-۲- استعاره هستومند

در استعاره‌ی موجودیت، مفاهیم انتزاعی به‌عنوان اشیاء یا موجودات تصور می‌شوند که می‌توانند مالکیت پیدا کنند، کنترل شوند، یا حتی به دیگران داده شوند. این نوع استعاره به ما امکان می‌دهد تا مفاهیم پیچیده‌ای مانند احساسات، تجربیات، یا حتی ایده‌ها را به‌عنوان چیزهایی فیزیکی درک کنیم. (زاهدی و همکاران، ۱۴۰۲: ۳۱۱)؛ برای مثال در جمله‌ی «این ایده مال من است» ایده به‌عنوان یک موجودیت که می‌توان آن را مالک شد، درک می‌شود. (غفاری، ۱۳۹۱: ۵۲) یا در جمله‌ی «وقت را به من بده» زمان به‌عنوان یک موجودیت فیزیکی تصور می‌شود که قابل انتقال است. در این نوع استعاره‌ها، مفاهیم انتزاعی به گونه‌ای درک می‌شوند که گویی موجودات مستقلی هستند که می‌توانند در تملک یا کنترل ما باشند. (لعل عارفی و همکاران، ۱۴۰۰: ۱۶۹-۱۷۰)

۲-۱-۳- استعاره شخصیت‌بخشی

در این نوع استعاره، شیء فیزیکی و مفهومی انتزاعی شخص پنداشته می‌شود و با این شخص‌انگاری می‌توان بسیاری از تجربه‌های مربوط به پدیده‌های غیرانسانی را در چارچوب انگیزه‌ها، مشخصه‌ها و فعالیت‌های انسانی درک کرد.

زولتان کوچش^۲ استاد زبان‌شناسی گروه مطالعات آمریکایی، دانشگاه Eotvos Lorand، رایج‌ترین قلمروهای مبدأ و مقصد در فرایند استعاره‌سازی را از واژه‌نامه کالینز کوییلد^۳ استخراج کرده و چهل و یک قلمروی مبدأ رایج

^۱ - Container Metaphor

^۲ - Zoltan Kovecses

^۳ - Collins Cobuild Dictionary

را معرفی می‌کند. اعضای بدن، سلامتی و بیماری، جانوران و گیاهان، ساختمان و بناها، ابزار و ماشین آلات، ورزش و بازی‌ها، پول و معاملات اقتصادی، آشپزی و غذا، گرما و سرما، تاریکی و روشنایی، نیروها، حرکت‌ها و جهت‌ها. در این میان قلمروهای مقصد متعارف عبارت است از: احساس، امیال، اخلاق، تفکر، جامعه، سیاست، اقتصاد، روابط انسانی، ارتباط، زمان، زندگی و مرگ، مذهب، رخدادهای و فعالیت‌ها (کوچش، ۱۳۹۶: ۵۶)؛ برخی استعاره‌ها به سبب تمرکز ذهن نویسنده بر یک نگاهت می‌تواند در سرتاسر یک اثر حضور داشته باشد و با کنترل متن، استعاره‌هایی را در حمایت از خود بیافریند. (حسن دخت فیروز، ۱۳۸۹: ۱۲۸)؛ به این استعاره‌ی مرکزی کلان استعاره می‌گویند. کلان استعاره یا استعاره‌ی گسترده و به استعاره‌های حمایت‌کننده‌ی آن، خرده استعاره می‌گویند. کلان استعاره ممکن است خود آشکارا در متن نمود نیابد، ولی خرده استعاره‌ها حضور چنین استعاره‌ای را در متن نشان می‌دهد. (کوچش، ۲۰۱۰: ۵۹)

۳ بحث و بررسی

شمس لنگرودی در اشعار خود از استعاره‌های هستی‌شناختی بهره می‌گیرد تا مفاهیمی مانند دنیا، زندگی، مرگ و بازگشت به اصل را در قالب تصاویری زنده و تأثیرگذار بیان کند.

۳-۱- بررسی اشعار:

تحلیل‌های این بخش بر اساس سه نوع استعاره (هستومند، ظرف یا مکان و شخصیت‌بخشی) به ارائه‌ی درکی عمیق‌تر از اشعار او کمک می‌کند.

۳-۱-۱- بند اول

«دنیا غولی است در بیجامه رنگی / که شلنگ انداز می‌دود/ و به کار خندیدن بچه‌ها می‌آید / غول، غول، غول/ تنه می‌زد، می‌افتم / و به زادگاهمان / تبار ستاره‌ها باز می‌رویم.» (شمس لنگرودی، ۱۳۹۳: ۴۹)

ساختار این شعر تضادی میان خشونت دنیا و معصومیت کودکی و همچنین میان زندگی و بازگشت به اصل ایجاد می‌کند. به کار خندیدن بچه‌ها می‌آید. این استعاره دنیا را با تمام پیچیدگی‌ها و خشونتش به بستری برای شادی و معصومیت کودکان تشبیه می‌کند، که بازتابی از امید و معصومیت در برابر سختی‌ها است. تنه می‌زد، می‌افتم دنیا به موجودی زورگو تشبیه شده که انسان را از پا می‌اندازد، اما این افتادن نمادی از پایان زندگی و بازگشت به تبار ستاره‌ها است.

حوزه مبدأ: غول (موجودی عظیم، بی‌ثبات و زورگو) = حوزه مقصد: دنیا (پیچیدگی‌ها و ناپایداری‌های زندگی)

۳-۱-۱-۱- استعاره‌های هستومند

دنیا، غول، و زادگاه به‌عنوان اشیای ملموس یا موجودیت‌های مستقل به تصویر کشیده شده‌اند. دنیا به یک غول قدرتمند و غیرقابل پیش‌بینی تشبیه شده که نه تنها در حرکت، بلکه در بی‌ثباتی و بی‌رنگی خود تأثیرگذار است. این استعاره به پیچیدگی و خشونت دنیا اشاره دارد. به زادگاهمان، تبار ستاره‌ها بازمی‌رویم. زادگاه و تبار ستاره‌ها به‌عنوان مقصدی مشخص و نمادین برای مرگ و بازگشت به اصل تصویر شده است.

۳-۱-۱-۲- استعاره‌های ظرف یا مکان

دنیا و زادگاه به‌عنوان ظرف‌هایی برای تجربه‌ها و مفاهیم عمل می‌کنند. دنیا غولی است، دنیا به‌عنوان ظرفی برای حرکت و زندگی توصیف شده که در عین حال می‌تواند بی‌ثبات و خطرناک باشد. زادگاهمان، تبار ستاره‌ها زادگاه به ظرفی برای بازگشت و تبار ستاره‌ها به‌عنوان ریشه یا نقطه آغاز انسان معرفی شده است. لیکاف و جانسون بیان می‌کنند که استعاره‌های ظرف به ما کمک می‌کنند تا مفاهیم پیچیده را در قالب مکان‌ها و فضاها‌ی ملموس درک کنیم.

۳-۱-۱-۳- استعاره‌های شخصیت‌بخشی

دنیا به‌عنوان موجودی زنده و فعال، و همچنین غول به‌عنوان موجودی دارای ویژگی‌های انسانی تصویر شده است. دنیا غولی است... که شلنگ‌انداز می‌دود، دنیا به موجودی زنده و پویا تشبیه شده که با حرکات بی‌ثبات و خشن خود بر زندگی انسان تأثیر می‌گذارد. غول، غول، غول تنه می‌زد. غول به‌عنوان موجودی زورگو و قدرتمند توصیف شده که انسان را از پا می‌اندازد، نمادی از چالش‌های زندگی. لیکاف و جانسون توضیح می‌دهند که استعاره‌های شخصیت‌بخشی چگونه به مفاهیم غیرانسانی ویژگی‌های انسانی می‌دهند تا آن‌ها را ملموس تر کنند. این استعاره، دنیا را به یک غول تشبیه می‌کند که رفتارهای غیرقابل پیش‌بینی دارد و گاهی برای انسان‌ها تهدیدآمیز است. این استعاره نشان می‌دهد که دنیا چگونه می‌تواند انسان‌ها را تحت فشار قرار دهد و آنان را به زانو درآورد. اینجا مرگ به‌عنوان بازگشت به ریشه‌های کیهانی انسان‌ها تصویر شده است. دنیا، علیرغم بی‌ثباتی، می‌تواند باعث لحظات شاد و ساده‌ای شود. این تطابق‌ها نشان می‌دهد که چگونه مفاهیم ملموس از دنیای فیزیکی به انسان کمک می‌کنند تا مفاهیم انتزاعی مانند دنیا، زندگی و مرگ را درک کنند.

این شعر با استفاده از استعاره‌های هستی‌شناختی، مفاهیم زندگی، دنیا و مرگ را به شکلی زنده و شاعرانه بیان می‌کند. استعاره‌های شی‌انگاری، دنیا و زادگاه را ملموس و قابل‌تصور کرده‌اند. استعاره‌های ساختاری، تضاد میان سختی‌های زندگی و معصومیت کودکان را به تصویر کشیده‌اند. استعاره‌های ظرف و مکان، دنیا و زادگاه را به بستری برای تجربه و بازگشت تبدیل کرده‌اند. استعاره‌های شخصیت‌بخشی دنیا و غول را به موجوداتی زنده و فعال تبدیل کرده‌اند که بر زندگی انسان اثر می‌گذارند.

۳-۱-۲- بند دوم

«ستاره‌ی کم رنگی در کفش بود/ بر تخته‌های سیاه اشعاری می‌نوشت/ که از بر می‌کردم/ و به نام خود می‌خواندم/ دلوی داشت زرد/ از چاه‌های شب آرام چیزی می‌کشید/ که سه شب پی در پی/ خضر را به خانه ما می‌آورد.» (شمس لنگرودی، ۱۳۹۳: ۴۴)

فرآیند یادگیری و الهام گرفتن، به عمل نوشتن و از بر کردن تشبیه شده است. این استعاره، خلاقیت و حافظه را در قالب یک تعامل ملموس میان نوشتن و حفظ کردن، سازمان‌دهی می‌کند. این شعر با استفاده از استعاره‌های هستی‌شناختی مفاهیمی چون دانش، الهام، حافظه، شب و معنویت را در قالب تصاویر ملموس و زنده بیان می‌کند. تحلیل این استعاره‌ها بر اساس چهار دسته استعاره (شی‌انگاری، ساختاری، ظرف یا مکان و شخصیت‌بخشی) و در پایان تحلیل حوزه‌های مبدأ و مقصد ارائه می‌شود.

حوزه مبدأ: دلو و چاه شب = حوزه مقصد: تلاش برای یافتن معنا و کشف در تاریکی.

حوزه مبدأ: شب و خضر = حوزه مقصد: شب فضای معنوی است که راهنمایی مانند خضر را به ارمغان می‌آورد. این قطعه شعر از شمس لنگرودی، با بهره‌گیری از تکنیک‌های زبانی مبتنی بر استعاره‌های مفهومی، فرآیند پیچیده‌ای همچون یادگیری، کشف معنا و دریافت الهام را در بستری از اشیاء و کنش‌های ملموس بازنمایی می‌کند. در این میان، «دلو زرد» که از «چاه‌های شب آرام» چیزی بیرون می‌کشد، استعاره‌ای شی‌انگارانه از ذهن شاعر یا جوینده‌ای است که در ژرفای ناخودآگاه یا تاریکی معرفتی، به کاوش می‌پردازد تا قطره‌ای معنا، شناخت یا الهام استخراج کند. رنگ زرد دلو، خود می‌تواند نشانگر امید یا روشنایی نهفته در دل تاریکی باشد، و «چاه شب» به عنوان ظرفی استعاری، نشان‌دهنده‌ی ژرفای ناشناخته‌ای است که معرفت و تجربه از دل آن برمی‌جوشد. همچنین، حضور «خضر» — که در ادبیات عرفانی نماد راهبری، بصیرت باطنی و هدایت معنوی است — استعاره‌ای شخصیت‌بخش به شب می‌بخشد؛ شب دیگر نه صرفاً زمان فیزیکی، بلکه فضای معنوی - وجودی‌ای است که امکان تجربه‌های رمزآلود و قدسی در آن فراهم می‌شود. شاعر در این روایت استعاری، شب را به‌مثابه قلمرویی می‌بیند که در آن با واسطه کنش نوشتن و از بر کردن، نوعی وحدت با حقیقت یا معرفت حاصل می‌گردد. این تصویرسازی در واقع سازوکار الهام و یادگیری را نه به‌عنوان فرآیندی مکانیکی، بلکه در قالب تعاملاتی عاطفی، معنوی و حتی آیینی ارائه می‌دهد. «نوشتن اشعار روی تخته‌های سیاه»، کنشی است که دانش را تجسم می‌بخشد، و «از بر کردن و به نام خود خواندن»، استعاره‌ای از درونی‌سازی معنا و تملک معرفت است. بدین سان، شعر با هم‌نشینی استعاره‌های ساختاری (یادگیری به مثابه نوشتن و از بر کردن)، ظرفی (شب به مثابه چاه یا بستر الهام)، شی‌انگارانه (دلو به عنوان ابزار استخراج معنا) و شخصیت‌بخشی (شب و خضر به عنوان فاعلان هدایت‌گر)، جهانی از تجربه معرفتی را سامان می‌دهد که در آن مرز میان آموختن، زیستن و کشف محو می‌شود.

۱-۲-۱-۳- استعاره‌ی هستومند

ستاره به‌عنوان یک موجودیت ملموس و قابل‌حمل در نظر گرفته شده است. این تصویر، الهام یا هدایت درونی را به ستاره‌ای کوچک و کم‌رنگ تشبیه می‌کند که همراه فرد است. تخته سیاه به‌عنوان ظرفی برای ذخیره دانش و الهام تصویر شده است. نوشتن اشعار بر تخته‌های سیاه نمادی از دریافت الهام یا دانشی است که فرد از آن بهره می‌برد. چیزی می‌کشید. شب به‌عنوان مکانی تصور شده که می‌توان از آن چیزی ملموس (مانند الهام یا معنا) برداشت کرد.

۳-۱-۲-۲- استعاره‌ی شخصیت‌بخشی

ستاره دارای حضوری فعال و مؤثر است که گویی می‌تواند همراه انسان باشد و به او معنایی خاص ببخشد. بر تخته‌های سیاه اشعاری می‌نوشت که از بر می‌کردم و به نام خود می‌خواندم. شب به موجودی فعال تبدیل شده که می‌تواند هدایتگر (خضر) را به خانه بیاورد. این استعاره بر معنویت و الهام شبانه تأکید می‌کند.

۳-۱-۲-۳- استعاره‌ی ظرف یا مکان

چاه‌های شب استعاره‌ای است که شب را به یک ظرف عمیق و تاریک تشبیه می‌کند که می‌توان از آن دانش یا معنا بیرون کشید. دلو به‌عنوان ابزاری برای استخراج آنچه در شب پنهان است، نماد تلاش برای کشف یا معنا یافتن در تاریکی است. حضور خضر (نمادی از هدایت و دانایی) در خانه، نماد دستیابی به خرد و معنویت از دل تاریکی و جست‌وجو است. این شعر با استفاده از استعاره‌های هستی‌شناختی، فرآیند جست‌وجوی معنا و الهام در زندگی را از طریق تصاویری ملموس و مرتبط با طبیعت و معنویت بیان می‌کند. دانش و الهام به اشیای ملموس مانند ستاره، دلو و تخته سیاه تبدیل شده‌اند. فرایندهای یادگیری، جست‌وجو و هدایت به کنش‌های فیزیکی مانند نوشتن و کشیدن تشبیه شده‌اند. شب و چاه به منابع و فضاهایی برای کشف و دریافت معنا تبدیل شده‌اند. عناصر طبیعی مانند ستاره، شب و خضر به موجوداتی با توانایی‌های انسانی تبدیل شده‌اند.

۳-۱-۳- بند سوم

«شعر می‌رسید/ و چنان حرف می‌زد/ که مجاب می‌شدی/ زندگی دو امدادی بر نخ می‌نخست/ بر دره‌ای از جهنم/ اما می‌دانستی که به آن سویی می‌رسی/ غرق در حواشی بی‌مقدارش.» (شمس لنگرودی، ۱۳۹۳: ۳۷)

زندگی به یک مسابقه دو امدادی تشبیه شده است که نیازمند تلاش مستمر و انتقال وظیفه است. «نخ بر فراز دره‌ای از جهنم» نشان‌دهنده‌ی شکنندگی و خطرات همیشگی زندگی است. این شعر به ابزاری برای فهم زندگی و پذیرش واقعیت‌های آن تبدیل شده است. این شعر با استفاده از استعاره‌های هستی‌شناختی، زندگی را به یک تجربه‌ی پیچیده و گاه ترسناک، اما امیدبخش تشبیه می‌کند. در ادامه، تحلیل استعاره‌ها و نگاشت حوزه‌های مبدأ و مقصد ارائه می‌شود.

حوزه مبدأ شعر = حوزه مقصد: وسیله‌ای برای توضیح و تفسیر زندگی.

حوزه مبدأ دو امدادی و نخ = حوزه مقصد: زندگی به‌عنوان تلاشی مشترک و شکننده که نیازمند استمرار است.

در این قطعه شعر، شمس لنگرودی با بهره‌گیری از استعاره‌های هستی‌شناختی و ساختاری، تجربه‌ی زیستن را در قالب تصویری پرتنش، اما امیدبخش، بازآفرینی می‌کند. تصویر «زندگی دو امدادی بر نخ است، بر دره‌ای از جهنم» تلفیقی از دو استعاره است: نخست، «دو امدادی» که نشانگر مشارکت، تداوم و انتقال مسئولیت میان نسل‌ها، انسان‌ها یا خودهای گوناگون در سیر زندگی است؛ و دوم، «نخ» که نماد ظرافت، شکنندگی و امکان گسست است. این نخ بر فراز «دره‌ای از جهنم» تنیده شده و وضعیت انسان را در حالتی مرزی و تعلیقی، میان سقوط و عبور، قرار می‌دهد. در این ساختار استعاری، زندگی نه یک مسیر خطی و باثبات، بلکه فرآیندی تعاملی و ناپایدار است که با وجود خطرات دائمی، امید به عبور از آن وجود دارد. عبارتی چون: «اما می‌دانستی که به آن سویش می‌رسی»، حامل لحنی اطمینان‌بخش است که تعلیق و اضطراب ناشی از شرایط دشوار زندگی را با نیرویی درونی و پیش‌برنده خنثی می‌کند. این تقابل میان «جهنم» و «رسیدن»، میان «حواشی بی‌مقدار» و «ادامه مسیر»، همان کشاکش هستی‌شناختی انسان میان معنا و بی‌معنایی، امید و ترس، عبور و سقوط است. در این میان، شعر نیز به‌مثابه‌ی کنشی تأویل‌گرایانه و راه‌گشا تلقی شده است؛ شعر «چنان حرف می‌زد که مجاب می‌شدی»؛ یعنی زبان شعر، نه تنها ابزار بیان احساس، بلکه ابزاری برای فهم زندگی و پذیرش آن با همه تضادها و پیچیدگی‌هایش است. شعر در این نظام معنایی، نقشی ساختاری دارد: واسطه‌ای برای انتقال معنا، تقویت تاب‌آوری، و ایجاد هماهنگی در تجربه‌های پراکنده انسانی.

۱-۳-۱-۳- استعاره‌ی شخصیت‌بخشی

شعر به‌عنوان موجودی زنده تصویر شده که می‌تواند برسد، حرف بزند و دیگران را قانع کند. این استعاره نشان می‌دهد که شعر نه تنها مجموعه‌ای از واژه‌ها، بلکه موجودیتی با تأثیرگذاری و قوه‌ی استدلال است.

۱-۳-۲- استعاره ظرف یا مکان

دره‌ای از جهنم، زندگی را به ظرفی پر از دشواری و خطر مانند نموده، اما نخ باریک مسیر را مشخص می‌کند. زندگی به‌عنوان مسیری سخت و شکننده، تصویر شده است که برای عبور از آن به دقت، تلاش و امید نیاز است. زندگی به ظرفی پر از حواشی و جزئیات غیرضروری تشبیه شده است که انسان در آن غرق می‌شود. انسان گاه در جزئیات و مشکلات روزمره غرق گشته و از اصل مسیر زندگی غافل می‌ماند.

۱-۳-۳- استعاره‌ی هستومند

آن سویش به‌عنوان مقصد ملموس زندگی تصویر شده است. این استعاره امید به رسیدن به پایان مسیر یا دست یافتن به معنا را نشان می‌دهد. علی‌رغم سختی‌ها و خطرات، زندگی به سوی مقصدی امیدوارکننده در حرکت است. این شعر از استعاره‌های هستی‌شناختی برای به تصویر کشیدن پیچیدگی زندگی و امید به عبور از دشواری‌ها استفاده می‌کند. شعر و زندگی به موجوداتی ملموس تبدیل شده‌اند که می‌توان آن‌ها را درک کرد. زندگی به مسابقه‌ای پر

از دشواری تشبیه شده که با تلاش مداوم به مقصدی می‌رسد. زندگی و جزئیات آن به ظرفی برای خطرات و حواشی تبدیل شده‌اند. شعر، به موجودی زنده است که می‌تواند انسان را هدایت و قانع کند.

۳-۱-۴- بند چهارم

«از چاله چوله وقت می‌پریدیم/ و به مدرسه می‌رسیدیم.../ از نیمکت‌ها که سیاه بودند/ آه درخت بریده به گوش می‌رسید/ در برگ‌های دفترچه صدبرگم/ قلب درخت بریده هنوز می‌تپید/ و قلم که به/ خواهر خود کاغذ که می‌رسید/ نجوای غم‌آلودش را سر می‌داد/ آن‌ها از چه سخن می‌گفتند؟» (شمس لنگرودی، ۱۳۹۳: ۳۰)

این شعر با استفاده از استعاره‌های هستی‌شناختی، به‌ویژه از شی‌انگاری، شخصیت‌بخشی، ظرف یا مکان و ساختاری، مفاهیمی چون گذر زمان، دانش، پیوند انسان با طبیعت و تأثیرات معنوی را به تصویر می‌کشد. وقت به مسیری پر از موانع تشبیه شده است که انسان باید از آن‌ها عبور کند. این استعاره مفهوم گذر زمان را به حرکتی در مسیری دشوار تبدیل می‌کند. زندگی و یادگیری به سفری دشوار، اما هدفمند تشبیه شده که با تلاش از موانع آن عبور می‌کنیم.

حوزه مبدأ چاله‌چوله‌ها = حوزه مقصد موانع زندگی و زمان.

حوزه مبدأ نیمکت‌ها و کاغذ = حوزه مقصد حاملان پیام طبیعت.

در این قطعه، شمس لنگرودی با بهره‌گیری از استعاره‌های چندلایه و عمیق، نه تنها تجربه شخصی مدرسه‌رفتن را بازگو می‌کند، بلکه شبکه‌ای از مفاهیم فلسفی، زیست‌محیطی و هستی‌شناختی را درون ساختار زبانی شعر خود می‌تند. تصویر «پریدن از چاله‌چوله‌های وقت» زندگی را به گذرگاهی دشوار و زمان را به مسیری ناهموار تبدیل می‌کند. این استعاره ساختاری، زمان را نه به‌عنوان مفهومی انتزاعی، بلکه به‌مثابه مکانی فیزیکی با موانع قابل حس بازنمایی می‌کند که فرد برای رسیدن به مقصد (مدرسه، دانایی، رشد) باید از آن بگذرد.

در بخش دوم، با ورود به فضای مدرسه، شاعر به‌طرزی شاعرانه پیوند میان طبیعت، یادگیری و رنج پنهان در اشیای روزمره را آشکار می‌سازد. «نیمکت‌های سیاه»، که با «آه درخت بریده» پیوند می‌خورند، با شخصیت‌بخشی به اشیاء، حاملان خاطره‌ی فقدان طبیعت‌اند؛ درختانی که برای ساخت ابزار آموزش قطع شده‌اند، اما جان آن‌ها همچنان در «برگ‌های دفترچه صدبرگ» می‌تپد. این حضور متافیزیکی طبیعت در دل ابزارهای نوشتن، استعاره‌ای از استمرار حیات، آگاهی و درد در بستر دانش است. قلم، وقتی به «خواهر خود، کاغذ» می‌رسد، به نجوایی غم‌آلود می‌پردازد؛ انگار نوشتن، نه تنها ابزار آموختن، بلکه آیینی برای یادآوری و همدلی با فقدان طبیعت است.

۳-۱-۴- استعاره‌ی شخصیت‌بخشی

درخت بریده که به نیمکت تبدیل شده، اکنون موجودی زنده با احساسات انسانی است که قادر به آه کشیدن است. این استعاره ارتباط عاطفی میان انسان و طبیعت را نشان می‌دهد و به نابودی طبیعت برای استفاده‌های انسانی اشاره می‌کند.

۳-۱-۴-۲- استعاره‌ی هستومند

برگ‌های دفترچه به بخشی از درخت بریده تشبیه شده‌اند که هنوز زنده‌اند و حس حیات را منتقل می‌کنند. استفاده از طبیعت (مانند درختان برای کاغذ) نمی‌تواند کاملاً آن را از معنا و حیات جدا کند؛ طبیعت حتی در اشیای ساخته‌شده از آن زنده و تأثیرگذار است.

۳-۱-۴-۳- استعاره‌ی شخصیت‌بخشی

قلم و کاغذ به اعضای یک خانواده، مانند گشته که قادر به احساس و نجوای غم‌آلود هستند. این استعاره بیانگر پیوند عمیق میان ابزارهای نوشتن و منبع آن‌ها در طبیعت است. صدای غم‌آلود، یادآوری نابودی طبیعت برای تولید این ابزارها است. قلم، کاغذ و درختان به موجوداتی با توانایی سخن گفتن و بیان احساسات تبدیل شده‌اند. این پرسش تأمل‌برانگیز نشان می‌دهد که طبیعت و اشیای ساخته‌شده از آن همچنان پیامی عمیق برای انسان‌ها دارند؛ پیامی که ما اغلب از آن غافل هستیم. وقت به مسیر پر از موانع تشبیه شده است. نیمکت، دفترچه و کاغذ به موجوداتی زنده با احساسات انسانی تشبیه شده‌اند. قلم و کاغذ به اعضای یک خانواده تشبیه شده‌اند. زمان به سفر و یادگیری به عبور از موانع زندگی تشبیه شده است. «ابزارهای انسانی (مانند نیمکت و کاغذ) ارتباط عمیقی با طبیعت دارند و حامل پیام‌ها و احساسات آن هستند.» (شریف، حاجی قربان، ۱۳۹۰: ۲۸۱)؛ پیوند میان ابزارهای نوشتن نمادی از وابستگی انسان به طبیعت و فرآیندهای آن است. این شعر با استفاده از استعاره‌های هستی‌شناختی، به پیوند عمیق میان انسان، طبیعت و ابزارهای ساخته‌شده از آن می‌پردازد. شی‌انگاری، اشیای بی‌جان را به عناصر زنده تبدیل کرده که حامل پیام‌های عمیق‌اند. شخصیت‌بخشی، احساسات و توانایی سخن گفتن را به طبیعت و ابزارهای آن نسبت داده است. ساختاری و ظرف یا مکان، زندگی و یادگیری را به مسیری دشوار و طبیعت را به ظرفی برای احساسات و پیام‌های انسانی تشبیه کرده است. این استعاره‌ها به درکی عمیق‌تر از تأثیر متقابل انسان و طبیعت منجر می‌شوند.

۳-۱-۵- بند پنجم

«بر دیوار مدرسه زاغ‌ها/ سر در کتاب برده دعا می‌خواندند/ آمین!/ و این صدای زمستان بود/ که برف را در شن کش سنگینی می‌کشید/ و فقر را به تساوی/ از درز خانه‌ها به درون می‌فرستاد/ فقر که پیراهن بچه‌ها بود/ صورت بچه‌ها را گم می‌کرد/ شرمساری پدران را سر دست خود می‌گرفت/ و به مادر سکوت می‌آموخت ... / و برف حوصله را سیاه سیاه می‌کرد.» (شمس لنگرودی، ۱۳۹۳: ۳۱-۳۲)

فقر به لباسی تبدیل شده که بچه‌ها را می‌پوشاند و حتی هویت آن‌ها را مخدوش می‌کند. این استعاره تأثیر عمیق فقر بر کودکان را نشان می‌دهد، جایی که فقر نه تنها زندگی، بلکه هویت و شخصیت آن‌ها را تحت الشعاع قرار می‌دهد. این شعر با بهره‌گیری از استعاره‌های هستی‌شناختی، مفاهیمی چون فقر، سرما، سکوت و ناامیدی را به شکلی ملموس و تأثیرگذار بیان می‌کند. تحلیل استعاره‌ها بر اساس چهار نوع اصلی استعاره (شی‌انگاری، شخصیت‌بخشی، ظرف یا مکان و ساختاری) ارائه می‌شود.

حوزه مبدأ: زاغ‌ها = حوزه مقصد: موجودات زنده با توانایی خواندن دعا.

حوزه مبدأ: زمستان = حوزه مقصد: موجودی با قدرت و ابزارهای انسانی (شن‌کش)

در این قطعه‌ی شاعرانه، شمس لنگرودی فقر، زمستان، شرمساری و سکوت را در قالب استعاره‌هایی چندلایه و عاطفی بازنمایی می‌کند که مخاطب را به تجربه‌ای حسی-معنایی از واقعیت‌های اجتماعی وامی‌دارد. نخست، حضور «زاغ‌ها» که «سر در کتاب برده دعا می‌خوانند»، با بهره‌گیری از استعاره شخصیت‌بخشی، پرندگان را به موجوداتی فهیم و دین‌ورز تبدیل می‌کند. زاغ‌ها، معمولاً در فرهنگ ایرانی نشانه‌ی شومی یا فقرند؛ حال در مقام دعاخوان، استعاره‌ای از مردمانی محروم‌اند که در سکوت و انزوا، تنها پناه‌شان دعاست. این تصویر، فقر را نه صرفاً فقدان مادی، بلکه نوعی موقعیت زیستی و هستی‌شناختی می‌نمایاند که موجودات را به خاموشی، انزوا و نیایش می‌کشاند. در بخش بعدی، «صدای زمستان» با استعاره شخصیت‌بخشی به موجودی بدل می‌شود که برف را با «شن‌کش سنگینی» جابه‌جا می‌کند. این تصویر نه تنها جلوه‌ای تصویری و ملموس از سرمای شدید و فزاینده است، بلکه بر قدرت مخرب طبیعت تأکید دارد. زمستان، موجودی با نیروی قهری، فقر را «به تساوی از درز خانه‌ها به درون می‌فرستد»؛ این جمله با استعاره ظرفی، خانه را به مکانی نفوذپذیر در برابر تهدیدهای بیرونی بدل می‌سازد و عدالت بی‌رحم فقر را یادآور می‌شود که نه بر مبنای استحقاق، بلکه بر مبنای اجبار و سرایت، همه را دربرمی‌گیرد. نقطه‌ی اوج این شعر، در استعاره‌ی قدرتمند «فقر، پیراهن بچه‌ها بود» متجلی می‌شود. این استعاره شی‌انگارانه، فقر را نه صرفاً وضعیتی بیرونی، بلکه امری چسبیده به تن، جدانشدنی و تعیین‌کننده‌ی هویت نشان می‌دهد. این پیراهن نه محافظ است، نه زینت، بلکه پوششی است که «صورت بچه‌ها را گم می‌کند»؛ یعنی هویت، فردیت و معصومیت کودکان را می‌پوشاند و محو می‌سازد. در ادامه، شاعر «شرمساری پدران» را نیز شخصیت‌بخشیده و آن را «بر سر دست» می‌بیند، انگار این شرم، جسمیتی یافته و در میان خانواده خودنمایی می‌کند. «سکوت مادر» در پی آن می‌آید، سکوتی اجباری، فراگرفته و تحمیل‌شده، که بازتاب فروبستگی اجتماعی و عاطفی است. در پایان، «برف حوصله را سیاه سیاه می‌کرد» استعاره‌ای شاعرانه از تجربه روانی فقر و سرماست که نه فقط جسم، بلکه روان و انگیزه زیستن را تحلیل می‌برد. برف، که معمولاً نمادی از پاکی و سپیدی است، در اینجا استعاره‌ای از خفقان و افسردگی می‌شود، آن‌چنان که «حوصله» را - به عنوان تجسمی از شور زیستن - در خود دفن می‌کند.

۳-۱-۵-۱- استعاره‌ی شخصیت‌بخشی

زاغ‌ها به موجوداتی با ویژگی‌های انسانی تبدیل شده‌اند که می‌توانند دعا بخوانند. زاغ‌ها به‌عنوان نماد تیره‌بختی و سرما، فضایی معنوی و در عین حال تلخ ایجاد می‌کنند که بیانگر شرایط دشوار است. زمستان به موجودی زنده تشبیه شده که صدایی سنگین و خشن دارد و برف را با ابزارهای انسانی جابه‌جا می‌کند. این استعاره قدرت و سنگینی زمستان را در تأثیرگذاری بر زندگی مردم نشان می‌دهد. فقر به موجودی فعال و زورگو تشبیه شده که می‌تواند شرمساری پدران را آشکار کند و مادران را به سکوت وادار کند. این استعاره نشان می‌دهد که فقر چگونه بر روابط خانوادگی و احساسات اعضای خانواده تأثیر می‌گذارد. برف به موجودی زنده تشبیه شده که می‌تواند احساسات (حوصله) را تغییر دهد و به تیرگی بکشانند. این استعاره نشان‌دهنده‌ی تأثیر ناامیدی و سردی زندگی بر روحیه انسان‌ها است. فقر موجودی فعال که وارد خانه‌ها می‌شود و اعمالی مانند پوشاندن، مخفی کردن و آموزش سکوت را انجام می‌دهد.

۳-۱-۵-۲- استعاره هستومند

فقر به موجودی مستقل تبدیل شده که می‌تواند وارد خانه‌ها شود. فقر به‌عنوان پدیده‌ای گسترده و نفوذپذیر توصیف شده که همه را به شکلی مساوی تحت تأثیر قرار می‌دهد. این شعر با استفاده از استعاره‌های هستی‌شناختی، فقر و دشواری‌های اجتماعی را به موجوداتی ملموس و تأثیرگذار تبدیل نموده. شی‌انگاری مفاهیم انتزاعی مانند فقر و سرما را موجوداتی مستقل می‌پندارد. شخصیت‌بخشی به طبیعت و شرایط اجتماعی ویژگی‌های انسانی بخشیده است. ظرف یا مکان، خانه‌ها و جامعه را به بسترهایی برای نفوذ و تأثیر فقر و زمستان تبدیل کرده است. ساختاری، فقر را به لباسی مخفی‌کننده و روابط خانوادگی را به عرصه‌ای از تأثیرات عمیق فقر و شرمساری تشبیه کرده است. این استعاره‌ها به‌خوبی بیانگر تأثیرات عمیق و فراگیر فقر و شرایط سخت اجتماعی بر زندگی انسان‌ها هستند.

۳-۱-۶- بند ششم

«نه این باران‌ها همان نیست / که بر سر هر کودکی می‌بارید / او به هر چه دست می‌کشید / قلبی می‌بخشید / بر هر چهره‌ای که عبور می‌کرد / دسته‌گلی بر جا می‌نهاد... / و کشتی‌ها بی آنکه بدانند / مست به خیابان‌ها می‌آمدند / به مورچه‌های بی‌خانه سلام می‌کردند / مه، گل مریم را به جانب آفتاب می‌کشید / تا عیسی را شانه به شانه آفتاب ببیند / و دلش آرام گیرد...» (شمس لنگرودی، ۱۳۹۳: ۲۴)

گل مریم و عیسی نماد پاکی، معنویت و امید هستند که به سمت نور و آفتاب هدایت می‌شوند. این تصویر نمایانگر جستجوی آرامش و ارتباط با معنویت از طریق عناصر طبیعی و نمادهای دینی است. این شعر با استفاده از استعاره‌های هستی‌شناختی، باران، طبیعت و شخصیت‌هایی نمادین مانند عیسی را در پیوند با مفاهیمی چون امید،

شفقت و معنویت به تصویر می‌کشد. تحلیل این استعاره‌ها بر اساس چهار دسته اصلی (شی‌انگاری، شخصیت‌بخشی، ظرف یا مکان و ساختاری) انجام شده است.

حوزه مبدأ: باران = حوزه مقصد: موجودی زنده و تأثیرگذار.

حوزه مبدأ: کشتی‌ها = حوزه مقصد موجوداتی زنده که می‌توانند مست شوند و ارتباط برقرار کنند.

۳-۱-۶-۱- استعاره‌ی شخصیت‌بخشی

در این قطعه، شمس لنگرودی با بهره‌گیری از ظرفیت‌های استعاره‌های هستی‌شناختی، جهانی شاعرانه می‌سازد که در آن طبیعت، اشیاء و مفاهیم متافیزیکی به موجوداتی زنده و معناپرداز بدل می‌شوند. «باران» که در آغاز شعر از آن یاد می‌شود، دیگر یک پدیده طبیعی خنثی نیست؛ بلکه موجودی است که از دوران کودکی جدا شده و دگرگون گشته است: «نه این باران‌ها همان نیست». این دگرگونی در باران، نمادی است از دست‌رفتن معصومیت، شفقت و قدرت شفابخش گذشته، که باران آن را پیش‌تر واجد بود. در این جا، باران به‌مثابه موجودی زنده و تأثیرگذار در نظر گرفته می‌شود (استعاره شی‌انگارانه و شخصیت‌بخشی) که دیگر آن کیفیت التیام‌بخش را ندارد، و این غیاب، تداعی‌گر نوعی فقدان جمعی یا گسست معنوی در جهان معاصر است. در ادامه، شخصیت خیالی کودک یا موجودی شفقت‌ورز معرفی می‌شود که «به هر چه دست می‌کشید، قلبی می‌بخشید» و «بر هر چهره‌ای که عبور می‌کرد، دسته‌گلی بر جا می‌نهاد». این افعال، استعاره‌هایی از کنش‌های بی‌قید و شرط مهرورزانه هستند که در آنها لمس، عبور و نگاه، منشأ دگرگونی‌اند. در این فضا، عواطف انسانی چون محبت، همدلی و نوع‌دوستی به سطحی فراشخصی و نمادین ارتقا می‌یابند، به گونه‌ای که هر حرکت، منشأ زندگی و امید است. تصویر بعدی، یعنی «کشتی‌هایی که مست به خیابان‌ها می‌آیند و به مورچه‌های بی‌خانه سلام می‌کنند»، با استفاده از استعاره‌های شخصیت‌بخشی و شی‌انگاری، اشیاء بزرگ و نیرومند (کشتی‌ها) را به موجوداتی بی‌قرار، ناآگاه و مهربان تبدیل می‌کند که حتی به کوچک‌ترین و آسیب‌پذیرترین موجودات توجه دارند. این تصویر، نوعی واژگونی مفهومی نیز به‌همراه دارد: کشتی، که نماد اقتدار، حرکت و قدرت صنعتی است، در این جا مست و بی‌جهت، اما همدلانه عمل می‌کند؛ استعاره‌ای از جهانی شاعرانه که در آن منطق قدرت جای خود را به منطق شفقت داده است. در سطرهای پایانی، گل مریم - نمادی از پاکی و معصومیت - به سمت آفتاب کشیده می‌شود تا عیسی، پیام‌آور آرامش و رستگاری را در نور ملاقات کند. این تصویر با استفاده از استعاره ظرفی و شخصیت‌بخشی، طبیعت را به مثابه‌ی زنده‌ترین حامل معنویت معرفی می‌کند. مه به عنوان عنصر واسطه، نقشی پیامبرگونه می‌یابد که میان گل و نور، میان زمین و ملکوت، پیوندی برقرار می‌سازد. حضور عیسی در کنار آفتاب، نمادی از یگانگی شفقت الهی و روشنایی الهام است که دل گل را - و در سطحی استعاری‌تر، دل انسان - آرام می‌کند.

۳-۱-۶-۲- استعاره‌ی هستومند

باران به موجودی که می‌تواند هدیه‌ای ملموس (دسته گل) ارائه دهد تشبیه شده است. این تصویر نمادی از تأثیر مثبت و زیبایی آفرین باران بر زندگی انسان‌ها است. این شعر از استعاره‌های هستی‌شناختی برای تصویرسازی از مفاهیم معنویت، محبت و پیوند میان انسان و طبیعت استفاده می‌کند. عناصر طبیعی مانند باران و مه به موجوداتی ملموس تبدیل شده‌اند که توانایی تأثیرگذاری دارند. کشتی‌ها، مه و باران ویژگی‌های انسانی دارند و به شکلی فعال در جهان عمل می‌کنند. طبیعت به بستر و ظرفی برای تحقق امید و معنویت تبدیل شده است. زندگی به سفری معنوی و طبیعت به همراه و راهنمای این سفر تشبیه شده است. این شعر تأکیدی زیبا بر قدرت طبیعت در بازآفرینی معنویت و امید در زندگی انسان تأکید می‌کند.

۳-۱-۷- بند هفتم

«باران چون اسب که به پای خود می‌آمد/ تاریخ دهکده را بر شانه خود می‌نشاند/ و به گردش می‌برد/ برف پوسته آسمان از سرما می‌ترکید/ برف که تسبیح پیامبران بود/ تکیه داده به ایستگاه شب/ و ما بچه‌ها دلمان برای پنج تیشان تنگ می‌شد.» (شمس لنگرودی، ۱۳۹۳: ۲۵)

این شعر از استعاره‌های هستی‌شناختی برای به تصویر کشیدن مفاهیمی چون تاریخ، طبیعت، معنویت و نوستالژی استفاده می‌کند.

حوزه مبدأ: باران = حوزه مقصد: موجودی زنده و فعال (اسب)

حوزه مبدأ = تاریخ و دهکده: حوزه مقصد: چیزی قابل حمل و قابل نمایش.

حوزه مبدأ: برف = حوزه مقصد عاملی که نشان‌دهنده شدت سرما و پیوند با معنویت است.

در این قطعه، شمس لنگرودی بار دیگر با مهارت در به کارگیری استعاره‌های هستی‌شناختی، جهانی می‌سازد که در آن طبیعت و مفاهیم فرهنگی چون تاریخ و معنویت، جانی مستقل یافته و در کنش‌های انسانی مشارکت می‌کنند. نخستین تصویر، «باران چون اسب که به پای خود می‌آمد»، با استعاره‌ی شخصیت‌بخشی و شی‌انگاری، باران را به موجودی فعال، نجیب و در حرکت بدل می‌کند؛ اسبی که با اختیار خود وارد دهکده می‌شود. این تصویر، به باران معنایی فراتر از پدیده‌ی جوی می‌بخشد: باران، حامل خاطره‌ها و رویدادهاست، در ادامه، «تاریخ دهکده را بر شانه خود می‌نشاند و به گردش می‌برد» با بهره‌گیری از استعاره ساختاری، تاریخ را همچون موجودی سبک و قابل حمل مجسم می‌سازد. در این استعاره، باران نه تنها پدیده‌ای طبیعی، بلکه واسطه‌ای برای زنده‌نگه‌داشتن حافظه‌ی جمعی و گردش خاطرات است. او حافظ تاریخ محلی است؛ حافظه‌ای جاری که همواره در حرکت و در حال به نمایش گذاشتن گذشته برای حال است. تصویر بعدی، «برف پوسته‌ی آسمان از سرما می‌ترکید»، نشان‌دهنده‌ی شدت سرما و خشونت طبیعت است؛ اما در سطر بعد، معنای برف تغییر می‌یابد: «برف که تسبیح پیامبران بود». اینجا، برف از طریق استعاره نمادین و دینی به ابزاری قدسی و آیینی تبدیل می‌شود؛ چیزی که نه تنها سرد، بلکه پاک‌کننده، معنوی

و متبرک است. این تداخل مفهومی میان خشونت طبیعت و خلوص معنوی، شکلی از دوگانگی معنایی خلق می‌کند که در شعر لنگرودی مکرراً دیده می‌شود. برف در ایستگاه شب تکیه زده، و بچه‌ها دلشان برای «پنج تن» تنگ می‌شود.

۳-۱-۷-۱- استعاره‌ی شخصیت‌بخشی

باران به موجودی زنده (اسب) تبدیل شده که می‌تواند به پای خود حرکت کند. این استعاره نشان‌دهنده‌ی قدرت و حیات باران است، به‌عنوان نیرویی پویا که خودمختار و آزادانه در طبیعت عمل می‌کند. به‌عاملی تشبیه شده که تاریخ دهکده را به همراه دارد و به گردش می‌برد. این استعاره نقش باران را در زنده نگه داشتن حافظه و تاریخ دهکده نشان می‌دهد؛ گویی باران نه فقط عنصر طبیعی، بلکه حافظ تاریخ است. برف به موجودی زنده تبدیل شده که می‌تواند پوسته‌ی آسمان را تحت تأثیر قرار داده و آن را بشکند. این تصویر بیانگر شدت سرما و تأثیر فراگیر آن بر طبیعت است. برف به موجودی زنده تبدیل شده که می‌تواند تکیه دهد و منتظر باشد. این استعاره بر سکون و انتظار برف در دل شب تأکید دارد، به‌عنوان عنصری که آرامش و صبر طبیعت را آشکار می‌سازد.

۳-۱-۷-۲- استعاره‌ی هستومند

برف به تسبیح پیامبران تشبیه شده است، عنصری که نمادی از پاکی و معنویت است. این استعاره برف را از یک پدیده‌ی طبیعی به نشانه‌ای معنوی تبدیل می‌کند که با خلوص و تقدس پیامبران مرتبط است.

۳-۱-۷-۳- استعاره‌ی ظرف یا مکان

«پنج تن» به نمادی از پاکی، عشق و معنویت تبدیل شده‌اند که دلتنگی کودکان را برمی‌انگیزد. این بخش نمایانگر پیوند نوستالژیک و عاطفی کودکان با عناصر دینی و معنوی است. برف و باران به عناصری ملموس و تأثیرگذار تبدیل شده‌اند که حامل تاریخ و معنویت هستند. عناصر طبیعی مانند باران و برف به موجودات زنده و فعال تبدیل شده‌اند. شب و دهکده به بستری برای تاریخ و معنویت تبدیل شده‌اند. پیوند میان طبیعت و تاریخ به شیوه‌ای نمادین و زیباشناختی بازنمایی شده است. این استعاره‌ها مفاهیمی عمیق از زمان، خاطره و معنویت را به شیوه‌ای شاعرانه و قابل لمس بیان می‌کنند. این شعر با استفاده از استعاره‌های هستی‌شناختی، مفاهیمی چون عشق، اضطراب، گذر زمان و حس کنجکاوی را در قالب تصاویری زنده و شاعرانه بیان می‌کند. در ادامه، هر بخش از شعر با چهار دسته اصلی استعاره (شی‌انگاری، شخصیت‌بخشی، ظرف یا مکان و ساختاری) تحلیل و سپس حوزه‌های مبدأ و مقصد ارائه می‌شود.

۳-۲- یافته‌های بحث

۳-۲-۱- استعاره‌های هستی‌شناختی: استعاره‌های هستی‌شناختی به‌عنوان یکی از مهم‌ترین ابزارهای زبانی، نقش اساسی در غنای مفهومی و عاطفی اشعار شمس لنگرودی دارند. اشعار لنگرودی به‌طور گسترده از استعاره‌های ساختاری برای سازمان‌دهی مفاهیمی چون زندگی، مرگ، عشق و امید بهره می‌برند.

۳-۲-۲- استعاره‌های محوری: کلان‌استعاره‌ها و خرده‌استعاره‌ها در اشعار لنگرودی، همچون «زندگی به‌مثابه سفری در تاریکی»، چارچوبی برای انسجام معنایی شعر فراهم می‌کنند. این استعاره‌ها مخاطب را به تفکر عمیق درباره تناقضات و زیبایی‌های زندگی فرا می‌خوانند. شعری مانند «زندگی دو امدادی بر نخ است بر دره‌ای از جهنم» نمونه‌ای برجسته از این دسته استعاره‌هاست که در آن زندگی به مسیری شکننده و خطرناک تشبیه شده است، اما امید به عبور از این مسیر همچنان وجود دارد.

۳-۲-۳- نقش مکان‌سازی در استعاره‌ها: مفاهیمی چون زمان، احساسات و زندگی در اشعار لنگرودی اغلب به مکان‌هایی ملموس تغییر یافته‌اند. برای مثال، شب به ظرفی برای آرامش یا تأمل و زندگی به جاده‌ای پر از موانع تشبیه شده است.

۳-۲-۴- جان‌بخشی به مفاهیم انتزاعی: در بسیاری از اشعار، مفاهیمی چون عشق، مرگ و زمان به موجوداتی زنده و فعال تبدیل شده‌اند. این استعاره‌ها باعث می‌شوند مخاطب به شکلی عاطفی با مفاهیم پیچیده ارتباط برقرار کند. عناصر طبیعی مانند باران و درخت در اشعار لنگرودی به مکان‌هایی برای وقوع رویدادها تبدیل شده‌اند. برای نمونه، درخت به نمادی از زندگی و رشد و باران به ظرفی برای احساسات و تغییر تبدیل شده است، همچنین شاعر به ملموس‌سازی مفاهیم انتزاعی دست می‌زند. در حقیقت اغلب مفاهیم انتزاعی چون امید، عشق و مرگ را به اشیای ملموس و محسوس تغییر داده می‌شوند.

۳-۲-۵- تعامل استعاره‌های هستومند با دیگر دسته‌ها: استعاره‌های هستومند در اشعار لنگرودی اغلب در تعامل با استعاره‌های ظرف و شخصیت‌بخشی به کار رفته‌اند و نقش مهمی در ایجاد لایه‌های معنایی چندگانه ایفا می‌کنند.

۳-۲-۶- ارتباط مفاهیم: یکی از برجسته‌ترین یافته‌های این پژوهش، هم‌پوشانی و ارتباط درونی میان دسته‌های مختلف استعاره‌های هستی‌شناختی در اشعار شمس لنگرودی است. این ارتباطات نشان می‌دهد که شاعر نه تنها از استعاره‌ها به‌عنوان ابزارهای مجزا برای انتقال مفاهیم استفاده کرده است، بلکه آن‌ها را در ساختاری یکپارچه و هماهنگ به کار برده است تا لایه‌های معنایی عمیق‌تری بیافریند. به‌عنوان مثال، استعاره‌های ظرف یا مکان و شخصیت‌بخشی اغلب به‌طور هم‌زمان در اشعار لنگرودی دیده می‌شوند. در برخی از اشعار، شب به‌عنوان ظرفی برای آرامش یا تأمل به تصویر کشیده شده است، اما در عین حال، شب به موجودی زنده تبدیل می‌شود که می‌تواند احساسات یا ویژگی‌های انسانی مانند بیم یا سکوت را نشان دهد. این ترکیب به شاعر امکان می‌دهد تا شب را هم‌زمان به‌عنوان فضایی ملموس و یک نیروی فعال تصویر کند که تجربه‌ای چندلایه برای مخاطب می‌آفریند.

۳-۲-۷- تأثیر بر تجربه مخاطب: استفاده از استعاره‌های هستی‌شناختی در اشعار شمس لنگرودی تجربه‌ای غنی و چندبعدی برای مخاطب آماده می‌سازد. این استعاره‌ها نه تنها مفاهیم پیچیده را ساده‌تر و قابل درک‌تر می‌کنند، بلکه باعث برانگیخته‌شدن احساسات عمیق و تفکرات تأمل‌برانگیز در مخاطب می‌شوند. یکی از تأثیرات مهم این استعاره‌ها، ایجاد پیوند عاطفی قوی با مخاطب است. شخصیت‌بخشی به مفاهیم انتزاعی مانند عشق، مرگ، یا زمان، این مفاهیم را زنده و انسانی می‌کند. برای مثال، هنگامی که باران به موجودی زنده و ناظر تشبیه می‌شود که «زندگی را در دستان خود نگاه می‌دارد»، مخاطب نه تنها باران را به‌عنوان یک پدیده طبیعی درک می‌کند، بلکه آن را عاملی تأثیرگذار و همراه در زندگی انسان می‌بیند. این نوع استعاره‌ها تجربه‌ای نزدیک و ملموس ایجاد کرده و مفاهیم پیچیده را در قالب احساسی قابل لمس به مخاطب انتقال می‌دهند.

۴ نتیجه‌گیری

یافته‌های این پژوهش نشان می‌دهد که استعاره‌های هستی‌شناختی، به‌مثابه ابزاری بنیادین در سازمان‌دهی مفاهیم پیچیده و انتقال تجربه‌های انسانی، نقش محوری در ارتقای غنای معنایی و تأثیرگذاری عاطفی اشعار شمس لنگرودی ایفا می‌کنند. تحلیل‌ها بیانگر آن است که این دسته از استعاره‌ها با تکیه بر تجربه‌های زیسته و عناصر ملموس طبیعی، بستری را برای درک شهودی مفاهیم انتزاعی فراهم ساخته‌اند، همچنین، نتایج به‌دست آمده نشان می‌دهد که استعاره‌های ظرف یا مکان، به‌عنوان یکی از ابزارهای رایج و مؤثر در شعر لنگرودی، نقشی اساسی در عینیت‌بخشی به مفاهیمی همچون زمان، احساس، و زندگی ایفا می‌کنند. به‌طور مشخص، پدیده‌هایی مانند «شب» در اشعار او نه صرفاً یک بازه زمانی، بلکه به‌عنوان ظرفی برای مفاهیمی چون آرامش، اضطراب یا تأمل تصویر شده‌اند. این‌گونه استعاره‌ها از طریق پیوند میان جهان ذهنی انسان و فضای عینی طبیعت، به انتقال ملموس‌تر تجربه‌های زیستی به مخاطب کمک کرده‌اند. از دیگر یافته‌های مهم پژوهش، تأکید بر کاربرد گسترده استعاره‌های شخصیت‌بخشی در اشعار لنگرودی است. در این نوع استعاره‌ها، مفاهیم انتزاعی یا عناصر طبیعی همچون باران، شب، یا اشیای بی‌جان، واجد خصایص انسانی می‌شوند؛ به‌گونه‌ای که رفتار، احساس و واکنش آن‌ها مشابه موجودات زنده تصویر می‌شود. این فرایند استعاری، به اشعار او کیفیتی پویا، زنده و چندوجهی بخشیده و درک چندلایه‌ای از جهان شاعرانه را برای مخاطب ممکن ساخته است، در همین راستا، پژوهش حاضر نشان می‌دهد که شاعر از استعاره‌های هستومند (شی‌انگارانه) نیز برای تجسم‌بخشی به مفاهیمی مانند امید، عشق، مرگ و معنویت بهره برده است. در این شیوه، مفاهیم ذهنی و غیرملموس به اشیای قابل درک و قابل ادراک تبدیل می‌شوند؛ به‌گونه‌ای که مخاطب می‌تواند آن‌ها

را نه فقط در سطح مفهومی، بلکه در سطحی حسی و تجربی دریافت کند. این امر موجب می‌شود پیوند عاطفی مخاطب با مضامین شعر تقویت شود و تجربه‌ای عمیق‌تر و شخصی‌تر از معنا شکل گیرد. در مجموع، استعاره‌ها در اشعار شمس لنگرودی صرفاً ابزارهای زبانی نیستند، بلکه ساختارهایی بنیادین برای بازنمایی تجربه‌های انسانی، خلق هم‌فهمی میان شاعر و مخاطب، و سازمان‌دهی مفاهیم پیچیده‌اند. به واسطه این ظرفیت، اشعار وی به بستری برای انعکاس مفاهیم فرهنگی، اجتماعی و وجودی بدل شده‌اند که قابلیت فراروی از مرزهای زبانی و جغرافیایی را دارا هستند، علاوه بر این، یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که کاربست نظام‌مند استعاره‌های هستی‌شناختی در اشعار لنگرودی، نه تنها واجد ارزش زیبایی‌شناختی است، بلکه با ایجاد لایه‌های چندگانه معنایی، به غنای محتوایی و عمق تأویلی شعر او افزوده است. این استعاره‌ها با تکیه بر تجربه‌های جمعی انسان و بهره‌گیری از تصاویر طبیعی، مضامین فلسفی و وجودی همچون معنویت، عشق و مرگ را در قالبی قابل فهم و محسوس عرضه کرده‌اند، و بدین سان شعر لنگرودی به زبان مشترکی برای بیان تجربه‌های بنیادین انسان معاصر تبدیل شده است.

منابع

- افراشی، آریتا و حسابی، تورج، (۱۳۹۳)، «تحلیل استعاره‌های مفهومی در یک طبقه‌بندی جدید با تکیه بر نمونه‌هایی از زبان‌های فارسی و اسپانیایی»، **پژوهش‌های زبان‌شناسی تطبیقی**، سال سوم، شماره ۳، صص. ۱۶۵-۱۴۱.
- افراشی، آریتا و مقیمی‌زاده، محمد مهدی، (۱۳۹۳)، «استعاره‌های مفهومی در حوزه شرم: زبان‌شناخت»، **پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی**، سال پنجم، شماره دوم، صص. ۲۱۱-۲۰۰.
- بهنام، مینا، (۱۳۸۹)، «استعاره‌ی مفهومی نور در دیوان شمس»، **فصلنامه‌ی نقد ادبی**، ش ۱۰، صص. ۱۱۴-۹۱.
- حسن دخت فیروز، سیما، (۱۳۸۹)، «بررسی استعاره مفهومی از دیدگاه لیکاف و جانسون»، **فصلنامه‌ی ادب پژوهی**، ش ۹۰، ص ۹۹۱ تا ۹۲۲.
- زاهدی، سیده اکرم؛ صادقی تحصیلی، طاهره؛ صحرایی، قاسم و زهره‌وند، سعید، (۱۴۰۲)، «استعاره مفهومی زمان در اشعار نیما یوشیج»، **شانزدهمین کنفرانس بین‌المللی زبان، ادبیات، فرهنگ و تاریخ**، ص ۸۰ تا ۹۴.
- شریف، شهلا و حاجی قربان، زهرا، (۱۳۹۰)، «بررسی استعاره در ادبیات کودک و نوجوان در چارچوب زبان‌شناسی شناختی»، **تفکر و کودک**، شماره ۵، صص. ۲۷۸-۲۹۲.
- غفاری، احمد رضا، (۱۳۹۱)، «تحلیل شناختی استعاره شناختی»، **ادب پژوهی**، شماره ۲۶، صص. ۷۱-۴۹.
- لعل عارفی، حسین؛ شریعتی فر، سید علی اکبر؛ عشقی سردهی، علی، (۱۴۰۰)، «نقش استعاره‌ی مفهومی در ساخت و گزینش استعاره در اشعار احمد شاملو و نادر نادرپور براساس نظریه‌ی لیکاف و جانسون»، **مجله‌ی زبان‌شناسی و گویش‌های خراسان**، سال سیزدهم، شماره ۴، شماره‌ی پیاپی ۲۴.
- لنگرودی، شمس، (۱۳۹۳)، «منظومه بازگشت و اشعار دیگر»، چشمه: تهران.
- لنگرودی، شمس، (۱۴۰۰)، «مجموعه اشعار شمس لنگرودی»، انتشارات نگاه: تهران.
- مؤذنی، علی محمد و خنجری، شهروز، (۱۳۹۳)، «تحلیل برخی از استعاره‌های مفهومی فارسی با استفاده از الگوی شبکه‌ای و ادغام»، **نشریه‌ی ادب فارسی**، دوره ۴، شماره ۱، شماره‌ی پیاپی ۱، صص. ۱-۱۶.
- هاشمی، زهره، (۱۳۹۲)، «زنجیره‌های استعاره‌ی محبت در تصوّف؛ بررسی دیدگاه صوفیه درباره‌ی محبت از قرن دوم تا ششم هجری بر بنیاد نظریه‌ی استعاره مفهومی»، **فصلنامه‌ی نقد ادبی**، ش ۲۲، صص. ۲۹-۴۸.

– هریس، رندی آلن، (۱۹۹۵)، «**جنگ‌های زبان‌شناسی**»، انتشارات دانشگاه آکسفورد، (بررسی مشاجران میان لیکاف و دیگران با چامسکی).

- Evans, V. (2007). A Glossary of Cognitive Linguistics. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Lakoff, G. & Johnson M. (۱۹۸۵). Metaphors We Live by. Chicago: University of Chicago Press. Lakoff, G. & Johnson M. (2003). Metaphors We Live by. Chicago: University of Chicago Press.
- Kövecses, Z. (2010). Metaphor: A Practical Introduction. Exercises Written with Reka Benzes. 2 nd Ed. New York: Oxford University Press.
- Yu, N. (1998). The Contemporary Theory of Metaphor. Amsterdam: John Benjamin.
- Jakobsen, Roman. (1995). Tow Aspects of Language and Tow of Aphasics Disturbances on Language. Edited By Linda R. Wavgh and Monique Morvile Burston. U. S. A: Harvard University Press
- Talmy, L. (2000). Towards a cognitive semantics. Cambridge, MA: MIT Press
- Lee, D. (2001). Cognitive Linguistics. New York: Oxford University Press.

References

- Afrashi, Azita, and Mohammad Mehdi Moghimi-Zadeh. 2014. "Conceptual Metaphors in the Domain of Shame." *Linguistics, Research Institute for Humanities and Cultural Studies* 5 (2): 200–211.
- Afrashi, Azita, and Touraj Hesabi. 2014. "A New Classification of Conceptual Metaphors Based on Examples from Persian and Spanish." *Comparative Linguistics Research* 3 (3): 141–165.
- Behnam, Mina. 2010. "The Conceptual Metaphor of Light in the Divan of Shams." *Literary Criticism Quarterly* 10: 91–114.
- Evans, Vyvyan. 2007. *A Glossary of Cognitive Linguistics*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Ghaffari, Ahmad Reza. 2012. "A Cognitive Analysis of Metaphor." *Adab-Pazhuhi* 26: 49–71.
- Harris, Randy Allen. 1995. *The Linguistics Wars*. Oxford: Oxford University Press.
- Hasan-Dokht Firouz, Sima. 2010. "A Study of Conceptual Metaphor from the Perspective of Lakoff and Johnson." *Adab-Pazhuhi Quarterly* 90: 922–991.
- Hashemi, Zahra. 2013. "Metaphorical Chains of Love in Sufism: A Study of Sufi Views on Love from the Second to Sixth Centuries AH Based on Conceptual Metaphor Theory." *Literary Criticism Quarterly* 22: 29–48.
- Jakobson, Roman. 1995. "Two Aspects of Language and Two Types of Aphasic Disturbances." In *On Language*, edited by Linda R. Waugh and Monique Monville-Burston. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Kövecses, Zoltán. 2010. *Metaphor: A Practical Introduction*. 2nd ed. New York: Oxford University Press.
- Lakoff, George, and Mark Johnson. 2003. *Metaphors We Live By*. Chicago: University of Chicago Press.
- Langaroudi, Shams. 2014. *Bazgasht va Ash'ar-e Digar (Return and Other Poems)*. Tehran: Cheshmeh.
- Langaroudi, Shams. 2021. *Collected Poems of Shams Langaroudi*. Tehran: Negah Publishing.
- Lee, David. 2001. *Cognitive Linguistics: An Introduction*. Oxford: Oxford University Press.
- Moozani, Ali Mohammad, and Shahrouz Khanjari. 2014. "An Analysis of Some Persian Conceptual Metaphors Using the Network and Blending Model." *Adab-e Farsi Journal*.
- Sharif, Shahla, and Zahra Hajighorban. 2011. "A Study of Metaphor in Children's and Young Adult Literature within the Framework of Cognitive Linguistics." *Thinking and the Child* 5: 278–292.
- Talmy, Leonard. 2000. *Toward a Cognitive Semantics*. 2 vols. Cambridge, MA: MIT Press.
- Yu, Ning. 1998. "The Contemporary Theory of Metaphor." In *Metaphor and Metonymy at the Crossroads*, edited by Antonio Barcelona. Amsterdam: John Benjamins.
- Zahedi, Seyedeh Akram, Tahereh Sadeghi Tahsili, Ghasem Sahraei, and Saeid Zohrehvand. 2023. "Conceptual Metaphor of Time in the Poetry of Nima Yushij." Paper presented at the 16th International Conference on Language, Literature, Culture, and History.